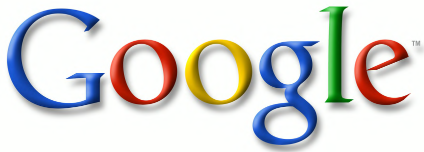
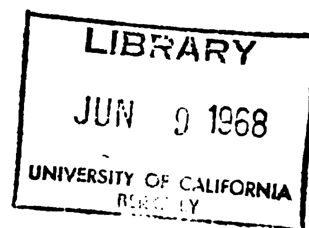

UC-NRLF

DE INVLOED VAN DE TAALSTUDIE

OP HET

GEBIED DER LETTEREN

EN OP

DE MYTHOLOGIE.

REDEVOERING

BIJ DE AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT OP DEN 22 SEPTEMBER 1882,

UITGESPROKEN DOOR

Dr. J. H. GALLÉE.

UTRECHT,
C. H. E. BREIJER.
1882.

DE INVLOED VAN DE TAALSTUDIE

OP HET

GEBIED DER LETTEREN

EN OP

DE MYTHOLOGIE.

REDEVOERING

BIJ DE AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT OP DEN 22 SEPTEMBER 1882,

UITGESPROKEN DOOR

Dr. J. H. GALLÉE.

UTRECHT,
C. H. E. BREIJER.
1882.

WAGENINGSCHE BOEK- EN MUZIEKDRUKKERIJ.

Mijne Heeren Curatoren, Professoren, Lectoren, Docenten, Studenten en gij allen, die door uwe tegenwoordigheid blijk van belangstelling geeft in deze plechtigheid, Hooggeachte hoorders:

„Non omnia possumus omnes." Verdeeling van den arbeid wordt noodzakelijk, wanneer het aantal feiten zoo groot wordt dat de menschelijke geest ze niet alle kan overzien. Op velerlei gebied is dit noodzakelijk geworden, zeer zeker op dat der taalkunde.

Wanneer de vrucht eener wetenschap, wanneer haar omvang niet terstond hen, die buiten het vak staan, in het oog valt, wanneer het nut, dat zij aanbrengt, niet onmiddellijk gevoeld wordt, is het niet te verwonderen dat zij, die er slechts oppervlakkig mede bekend zijn, de meening koesteren dat uitbreiding van werkkracht overbodig is. Zoo ontwaart men maar al te dikwijls in sommige kringen, — zelfs bij personen, van wie men dit niet verwachten zou — gemis aan belangstelling in die wetenschappen, welke geen onmiddelijk voordeel opleveren.

Lang is de studie der taalkunde in ons land hierdoor gedrukt geweest, en nog heden mag ik niet zeggen dat haar belang algemeen wordt ingezien. Velen meenen dat

zij slechts dienen kan om het onderwijs op de scholen eenvoudig en praktisch te maken; hoewel ik er verre van ben dit voordeel laag te schatten, zoo geloof ik toch dat hare beoefening, en vooral de resultaten, door het vergelijkend taalonderzoek verkregen, ook voor andere wetenschappen van groot gewicht zijn.

De philosophie, de taal en de letterkunde hebben steeds grooten invloed op elkander gehad. Dat de invloed der taalkunde in vorige eeuwen hier te lande niet zoo groot was, is minder aan de wetenschap dan aan hare beoefenaars te wijten, die den kring hunner waarneming zeer beperkt hadden getrokken. Eerst in deze eeuw is hierin verandering gekomen; doch ook toen reeds was niemand meer overtuigd van haar groot belang dan de man, die niet alleen als dichter, maar ook als taalkundige zich ten onzent grooten naam verwierf, dan Willem Bilderdijk.

„Onverbloemd gesproken — schrijft hij in zijn voorbericht bij de uitgave van een gedeelte van den in 1799 ontdekten Hêliand —" onverbloemd gesproken is bij mij de recht diepe kennis in 't vroege Frank-Duitsch nog verre van die maat van volkomenheid, waartoe ik wensch dat zij gebracht worde. Doch — laat hij er op volgen — ik doe 't geen ik kan in hoop van den weg te banen tot vorderingen in een vak 't geen ik als een der belangrijkste voor het menschelijk geslacht aanmerke en waaraan men wellicht nooit genoegzaam gewicht heeft gehecht, de innige Taalkennis namelijk."

Vele jaren zou het nog duren, eer men in Nederland hiervan doordrongen was. Orthographie zonder grondig taalonderzoek, breede redeneeringen en vertoon van geleerdheid

waren toen de liefhebberijen der hooggeleerden aan verschillende universiteiten. Eerst bij De Vries en zijne tijdgenooten vond het streven van Bilderdijk waardeering, ging men over tot nauwkeurige taalbeoefening op breeder grondslag. Aan den onvermoeiden ijver van De Vries heeft Leiden het te danken dat Nederlandsche taalkunde, letterkunde, Oudgermaansch en Sanskrit er thans ieder door een hoogleeraar vertegenwoordigd zijn. Sinds het vorige jaar telt Groningen twee mannen, terwijl aan mij thans de eervolle taak is toevertrouwd voor het eerst hier aan deze hoogeschool als hoogleeraar voor de oudgermaansche talen, de vergelijkende grammatica en de beginselen van het Sanskrit werkzaam te zijn.

Mocht ik bij het aanvaarden van mijn lectoraat de historische ontwikkeling en het hedendaagsche standpunt der vergelijkende grammatica uiteenzetten; thans zij het mij vergund u in korte trekken den invloed van de indo-europeesche taalstudie op het gebied der letteren en der hiermede in nauw verband staande mythologie te schetsen.

Had de taalkunde in den aanvang der 18e eeuw een oogenblik van opleving mogen aanschouwen door de studiën van ten Kate en Huijdecoper, al zeer spoedig na hen was zij geheel in het niet verzonken. Het dillettantisme der taalminnende genootschappen had de wetenschap gedood; orthographische haarklooverijen en etymologisch geknutsel hadden het grondig wetenschappelijk onderzoek weder vervangen. Steenwinkel en Clignett hadden wel het goede voor, doch hunne kracht was niet berekend tegen het overwicht van Aristarchen als Feitama.

Eenparigheid tot elken prijs, zelfs ten koste der weten-

schap was ook het streven van SIEGENBEEK en WEILAND, twee mannen, wier kennis en oordeel hun groote vlijt niet evenaarde. Met hen waren in voortdurenden strijd KINKER, een man van een scherp oordeel en vernuftigen geest, en BILDERDIJK, de geniale denker met den scherpen blik, de man van groote geleerdheid, die, had hij slechts zijne verbeeldingskracht kunnen beteugelen, behalve onze grootste dichter ook onze grootste taalkundige geweest was. Thans schoot zijne kracht te kort om ten onzent verbetering in den toestand aan te brengen. Door JACOB en WILHELM GRIMM zou de stoot gegeven worden, waardoor hier te lande mannen als DE VRIES en JONCKBLOET zich aangordden om de historische methode bij de beoefening der vaderlandsche taal en letteren ingang te doen vinden.

Reeds BILDERDIJK was — hoe anti-duitsch ook — zonder het te weten eenigermate onder den invloed eener beweging op taalkundig gebied in Duitschland, welke beslissend werkte op de richting van GRIMM's studiën.

In de eerste helft der 18e eeuw had GOTTSCHED daar den scepter gezwaaid. Aan dezen taal- en letterkundigen tiran, die op hoogen toon den staf brak over allen, die met hem van gevoelen verschilden, wien eene groote menigte in Noord-Duitschland naar de oogen zag, was in hooge mate eigen, wat ook van zijne tijdgenooten in Nederland kan gezegd worden, geneigdheid tot miskenning van het natuurlijke in den mensch. Evenzeer als hij zijne spraakkunst, naar de sierlijke schrijftaal [1]) van de beste zijner tijdgenooten

1) Grundlegung einer Deutschen Sprachkunst, nach den Mustern der besten Schriftsteller des vorigen und itzigen Jahrhunderts abgefasset von JOHANN CHRISTOPH GOTTSCHEDEN, Leipzig, 1748.

vervaardigd, en waarbij zoowel de historische ontwikkeling als het praktisch taalgebruik ter zijde was geschoven, onfeilbaar achtte; evenzeer eischte hij dat alle schrijvers zich naar zijne voorschriften zouden richten, zoowel wat regels der dichtkunst als wat taal en stijl betrof.

Wel minder despotisch, doch even bekrompen, waar het de eischen der levende taal tegenover de gekunstelde schrijftaal gold, was zijn jongere tijdgenoot en erfgenaam Adelung. Verouderde woorden, uitdrukkingen der volkstaal, zelfs van de meest beschaafden, waren zijns inziens een bederf voor de goede taal; al wat er uit ouderen tijd overgebleven was, de werken der middeleeuwen, dit alles was ellendige rijmelarij, waarvoor in de studie der taalwetenschap geene plaats moest zijn; wel echter voor etymologieën welke op wilde phantasie steunden, of voor orthographie, door de willekeur des meesters bepaald, voor een taal en stijl, waaraan alle natuurlijkheid vreemd was.

Pedantisme kan het echter in den strijd tegen de natuur niet lang volhouden. Vooral door den invloed van Wieland, die met de werken van Gottsched, Wolcke e. a. als de „orthographische Influenza" den draak stak, viel het kunstig opgetrokken gebouw nog voor Gottscheds dood ineen.

Meer verkwikkend is de aanblik, dien het zuiden in die dagen biedt. Terwijl men elders de middeleeuwsche werken voornamelijk slechts uit een historisch-juridisch oogpunt beschouwde, streefden hier vier mannen, Bodmer, Breitinger en Müller uit Zürich, Oberlin uit Straatsburg er naar het belang der middeleeuwsche gedichten voor taal en geschiedenis der letterkunde te doen uitkomen. Door hun strijd met Gottsched, door hunne geestdrift voor de na-

tuurlijke poezie van het volk, waarin zij eene breede plaats aan de phantasie wilden zien toegewezen, ontstond die groote school in Zwitserland, wier streven het was alles wat er op het gebied der oudgermaansche poëzie van de middeleeuwen te vinden was, aan het licht te brengen[1]) en naar waarde te doen schatten.

De geestdrift dier mannen voor de oude poezie werkte krachtig op het jongere geslacht. Door BODMER's opwekkend woord voelde WIELAND zich aangetrokken tot de studie der middeleeuwsche riddergedichten van Frankrijk en Duitschland, een onderzoek waarvan later zijn bekende Oberon het uitvloeisel was. KLOPSTOCKS verblijf bij BODMER te Zürich was wel niet van invloed op het ontstaan van den Messias doch zeer zeker op den vorm. Hierdoor toch leerde hij de oude Evangelienharmoniën van Otfried, Caedmon en den door HICKES ontdekten Heliand kennen. Vooral in zijne latere geschriften is BODMER's invloed duidelijk merkbaar, o. a. in zijne Fragmente über Sprache und Dichtkunst en in het gebruik dat hij van de noordsche poëzie en godenleer in zijne gedichten maakte, waardoor hij tevens aanleiding gaf tot de ietwat bombastische Bardenpoezie, waaraan vele der jongere duitsche dichters in navolging van hem hunne krachten beproefden.

Menschen met een fijn gevoel streven meestal naar een zeer hoog gesteld ideaal; hierdoor werken zij weldadig

1) BODMER's Sammlung von Minnesingern 1759, BODMER en BREITINGER Fabeln aus den Zeiten der Minnesinger, Chriemhilden Rache und die Klage (1757) Müller Der Nibelungen Liet (1782). Sammlung deutscher Gedichte aus dem XII, XIII und XIV jhrh. Eneidt, Percival, Arme Heinrich (1784); Tristan, Iwein (1785).

op de gansche maatschappij, want met het denkbeeld, waarvoor zij leven, weten zij velen te bezielen. Dit was de groote macht van HERDER. Gevoel en verstand waren bij hem in hooge mate ontwikkeld; daardoor oefende hij een grooten invloed niet alleen op de letterkundige beweging dier dagen, maar ook op de verdere richting der taalvorsching. „*Der Genius der Sprache*" — zegt hij in een zijner geschriften — „*ist auch der Genius der Litteratur.*[1]) *Die Sprache gebar sich mit der ganzen Entwicklung der menschlichen Kräfte..*"[2]) Voor hare geschiedenis moet de geheele letterkunde van de oudste tijden af bekend gemaakt, moet de taal en ook het lied van het volk bestudeerd. Niet bij het pedantisme dat alles aan methode en regelmaat onderwerpen wil is de poezie te vinden; het natuurlijke, de eigen germaansche poezie, de oude liederen van het volk, van de skalden en minstreels moeten bestudeerd worden.

Zijn woord vond ingang niet alleen in Duitschland maar ook daarbuiten. Even als men hier te lande in BILDERDIJK's balladen den invloed van PERCY's Lay's kan bespeuren, vindt men dien van HERDER bij STARING, wanneer hij zijne krachten waagt aan de bewerking van Eddaliederen of Volkssagen.

Ook GOETHE,[3]) in de eerste periode van zijn dichterleven, was evenals LESSING, toen hij zijn oudduitsche fabels en spreekwoorden dichtte,[4]) voor een oogenblik medegesleept, doch de klassieke richting, aan welker spits de groote kenner van Homerus, WOLF stond, en welker waarde voor de kunst

1) Ueber die neuere D. Litt. Fragm. I, p. 20 (ed. 1767).

2) Ueber den Ursprung der Sprache p. 167 (ed. 1772).

3) GOETHE's brief in Herders Nachlass I, 29.

4) Getuige ook zijn aanval op GOTTSCHED.

zoo duidelijk bleek uit de geschriften van WINCKELMANN, trok hen evenals Voss, GLÜCK en MENDELSSOHN, meer aan dan de oden en bardenpoëzie hunner oudere tijdgenooten en deed een GOETHE de lievelingsstudiën zijner jeugd, de oudduitsche poëzie, weder vaarwel zeggen.

Uit deze klassieke school kwamen de mannen voort, die de banierdragers der romantiek zouden worden. Beide AUGUST en FRIEDRICH VON SCHLEGEL waren leerlingen van HEYNE en WOLF,[1]) zooals een der eerste werken van laatstgenoemde, Die Geschichte der Poësie der Griechen und Römer, doet zien, doch het woord van AUGUST in 1795, *Welch ein weiter Horizont ist es, der alles uns bekannte Schöne der Poesie, was jemals irgendwo unter den Menschen erschien, in sich befasst,*[2]) bewijst reeds welke stoute ideeën zij koesterden, welk een breed veld zij voor oogen hadden.

VARNHAGEN heeft eens, om in korte trekken het karakter van FRIEDRICH VON SCHLEGEL te schetsen, gezegd: dat in dezen man *Gespenster, Dämonen und Geniën durcheinander schwirrten, dass er die Einheit im Dichten und Denken nicht finden könne.* Weinig woorden, die ons echter den man en zijn tijd volkomen doen kennen, zoo vol grootsche ideeën en wilde phantasie, gevoed door onvolkomen noties van de oude mythologie der germaansche en indische volken, waarin hij, even als zijn medestanders, eigen denkbeelden terug trachtte te vinden.

Bijna nergens vindt men naast een breede lichtstreep zulk eene sterke schaduwzijde, als bij deze romantische

---

1) AUGUST had onder HEYNE te Göttingen gestudeerd, F. VON SCHLEGEL onder F. A WOLF, den schrijver der *Prolegomena ad Homerum.*

2) Briefe über Poesie, Silbenmass und Sprache, Werke VII, 107.

school. Aan de eene zijde gaf de poëzie van het wonderbare, welke hare volgers aantrok, aanleiding tot eene eenzijdige overdrijving van het leven der phantasie, welke alle palen en perken te buiten ging, welke sommige harer beoefenaars ook in het leven die wilde dweperige wereldbeschouwing in praktijk deed brengen, die voor eenigen hunner in volslagen waanzin eindigde. Aan den anderen kant werd door hen de Indische philologie gegrondvest en hiermee de weg gebaand tot de vergelijkende methode bij de beoefening der grammatica; bracht de groote beweging voor de poëzie uit den grijzen voortijd, door hen opgewekt, menigeen er toe die oude dichtstukken te bestudeeren. AUGUST VON SCHLEGEL, TIECK, VON ARNIM, BRENTANO vestigden de aandacht op de oudgermaansche sagen en liederen, de Celtische zangen van Arthur, de Chansons de Geste van Charlemagne, op Shakespeare en Dante. Toen door SCHLEGEL de Indische letterkunde meer bekend gemaakt werd, schatten sommigen hare waarde zoo hoog dat er geen uitdrukking sterk genoeg was om der opgewondenheid lucht te geven. Terwijl NOVALIS uitriep: „Aus der lichten Farbenquelle des Orients einen vollen tiefen Trunk", zong TIECK:

„Mondbeglänzte Zaubernacht,
Die den Sinn befangen hält,
Wundervolle Märchenwelt,
Steig auf in der Alten Pracht",

schreef F. VON SCHLEGEL: „Im Orient müssen wir das höchste Romantische suchen."

Wel was het Sanskrit reeds sinds 1740 door de werken van JONES, HALHED en WILKINS in Europa bekend, hadden

ANQUETIL DUPERRON en CHÉZY in Frankrijk er zich sedert 1780 mede bezig gehouden: hunne mededeelingen over indische letterkunde en over het verband tusschen de europeesche en de indische talen waren door sommigen met ingenomenheid begroet, door anderen bestreden doch de groote menigte was er vrij onverschillig voor gebleven.

Aan de romantici hebben wij de hooge vlucht te danken, die het Sanskrit, en hiermede de vergelijkende taalkunde, genomen heeft. De romantiek toch bepaalde de richting van de studiën der gebroeders GRIMM; het werk van den grooten woordvoerder der romantiek, FRIEDRICH VON SCHLEGEL's arbeid Die Sprache und Weisheit der Indiër, waarin voor het eerst op de overeenkomst van de grammatische vormen der Indische en Europeesche talen gewezen werd, gaf den stoot tot de werken van BOPP en zijne volgers.

Dat GRIMM en BOPP zich voor een groot deel vrij hebben gemaakt van het verkeerde der romantische richting hebben zij, behalve aan hunnen helderen geest, aan den omgang met twee mannen te danken gehad, die op de gansche wetenschap dier dagen een grooten invloed hebben gehad, aan W. VON HUMBOLDT en SAVIGNY. HUMBOLDT's woord: [1] „*Das Studium der verschiedenen Sprachen des Erdbodems verfehlt seine Bestimmung wenn es nicht immer den Gang der geistigen Bildung im Auge behält und darin seinem eigentlichen Zweck sucht*", is zeer zeker van even grooten invloed geweest als de lessen van SAVIGNY, den grondvester der historische methode op juridisch gebied. Door beiden leerde

1) Ueber die Kawi-Sprache, Werke VI, 428.

Grimm de waarde der strenge historische methode tegenover de willekeur der phantasie inzien.

Bopp's invloed als grondvester van de vergelijkende taalstudie is groot geweest, die van Grimm echter was van meer blijvenden aard. Nog heden ten dage volgt men ook bij de studie van de vergelijkende grammatica der indoeuropeesche talen de historische methode, door hem het eerst op de germaansche talen toegepast.

Mijn bestek staat mij niet toe U uiteen te zetten wat er juist of onjuist in hunne theorieën bevonden is; in menig opzicht geldt ook hier het woord des dichters:

„Das Alte stürzt, es ändert sich die Zeit,
Und neues Leben blüht aus den Ruinen;"
(Schiller.)

doch die Ruinen — wanneer men ze zoo mag noemen — zijn schoone gedenkstukken van een grooten veel omvattenden geest.

Met de ervaring, met de fouten der groote meesters hun voordeel doende konden hun leerlingen het gebouw, waarvoor zij de grondslagen gelegd hadden, verder optrekken, in hun arbeid gesteund door de medewerking van physiologen als Donders, Helmholtz en Brücke. Voortbouwend op hetgeen deze voor de studie der levende taal aan het licht brachten, wisten Lottner, Grassmann, Verner en Ascoli [1]) de wetten der klankverschuiving van Grimm beter te formuleeren, vermochten Sievers, Osthoff, Brugman, Paul e. a. een

1) Kuhn's Zf. 9. 161; 12, 81; 17, 241; 23, 97. Zie ook Scherer *Zur Gesch. Deutscher Sprache*, Curtius *Grundzüge*, e. a.

groot aantal zoogenaamde uitzonderingen uit de werking van psychologische invloeden te verklaren, terwijl mannen als Lachmann, Zarncke, Müllenhoff en Scherer, de uitkomsten van het taalonderzoek en de historische methode met groote scherpzinnigheid op het gebied der letterkunde toepasten.

Zoo is er door deze toepassing der historische methode een groote omkeer op het gebied van de studie der grammatica en der letterkundige geschiedenis gekomen; doch niet alleen hierin, in alles wat de geschiedenis der ontwikkeling van des menschen spreek- en denkvermogen betreft is orde en regelmaat gaan heerschen sinds men gezien heeft dat ook daarbij vaste wetten in het oog moeten gehouden worden. Meer en meer zal zoo door verbetering der methode van onderzoek de taalwetenschap eene plaats innemen onder de exacte wetenschappen.

Ook op het gebied der letteren kan de invloed dezer methode, van dit stelselmatig onderzoek op breeden grondslag waargenomen worden. Grimms' grondig onderzoek der germaansche en noordsche mythologie, zijne nauwkeurige nasporingen over de letterkunde en maatschappelijke toestanden der middeleeuwen hadden beter denkbeelden van die tijden gegeven en het phantaseeren der romantici veel afbreuk gedaan. Hun invloed en die van Goethe, in wiens Faust de vereeniging van Faust en Helena als een zinnebeeld van de samenwerking van romantiek en classicisme te beschouwen is, hebben krachtig gewerkt om gezonder, degelijker zin op het gebied der letteren in het leven te roepen. Van die grondige studie der middeleeuwen, vol gezonde levenskracht, vrij van alle buitensporigheden

der romantiek getuigen de werken van SCOTT, TEGNRÉ, OEHLENSCHLÄGER, TENNYSON en anderen; velen ook hier te lande lieten de overdreven denkbeelden der romantiek varen voor een ernstiger toon. Had de zij UHLAND aanvankelijk medegesleept en hem tot de studie der oud-fransche en ouddnitsche gedichten gebracht, GRIMMS' werken wezen hem den weg tot zijne beroemde studiën over sage en mythologie, waarvan de weerklank in zoo menige zijner balladen en romanzen te vinden is.

De tijd was gekomen voor „eine der Schule entwachsene Romantik" — om met EICHENDORFF, een der laatsten der oude school, te spreken. De ondoordachte en phantastische hoewel soms geniale combinaties en denkbeelden hadden plaats gemaakt voor ernstig onderzoek en waarheidszin. De romantische werken der oudere tijdgenooten dragen alle min of meer de kenmerken van onder den invloed dezer beweging geschreven te zijn. FREYTAG's Ahnen, FELIX DAHN's romans, beide het uitvloeisel van onderzoek naar de historie en letterkunde der oude Germanen; SCHEFFELS Ekkehard door de historische en taalkundige nasporingen in het aan handschriften zoo rijke kloosterarchief van St. Gallen in het leven geroepen; KINKEL's Dietrich von Bern en Brynhild, JORDAN's Nibelungen en op het gebied der muziek de bekende Nibelungentrilogie van WAGNER, zij dragen alle de sporen van den grooten invloed van het grondiger taal- en litterair-historisch onderzoek. Wat de verzamelaars bijeengebracht hadden, wat de geleerden gerangschikt en bewerkt hadden, werd door de dichters in beeld gebracht, doch allen bezielde dezelfde frissche geest, die getuigde, dat het gezonde verstand weder zijne stem deed hooren.

Zeer sterk valt dit in het oog, waar zich de invloed van de indische taal- en letterkunde doet gevoelen. Wanneer men het oog vestigt op een roman als Akbar van v. LIMBURG BROUWER, op zijne vertalingen van indische werken in den Gids of op die der Çakuntala van KERN, op RÜCKERT's te weinig bekende Weisheit des Brahmanen en tallooze kleine gedichten en vertalingen, op werken als ARNOLD's The Indian Song of Songs e. a., dan ziet men dat de phantastische denkbeelden, die de romantici van het Oosten koesterden, welke op onvolkomen kennis steunden, voor den ernst der wetenschap hebben plaats gemaakt, dat zoeken naar waarheid en, waar het vertaling geldt, weergeven van de werkelijke denkbeelden het streven is geworden, in stede van het plooien en wringen om eigen denkbeelden terug te vinden of steun te geven.

Op het gebied der indische taalkunde was de wetenschap, sinds de SCHLEGELS en BOPP in Duitschland, JONES en zijn tijdgenooten in Indië en Engeland den eersten stoot gaven, met reuzenschreden vooruitgegaan. Van de eerste letterkundige gewrochten, welke in Europa bekend werden, trok slechts het bekoorlijke drama Çakuntala mannen als HERDER en GOETHE [1]) aan. Wat er van de Veda's bekend was werd door hen vervelend en niet belangrijk genoemd, en geen wonder, want de zoogenoemde Ezour Vedam, die toenmaals door velen om zijn oudheid hoog geprezen werd,[2])

---

1) „Wer hat es nicht erfahren dass die flüchtige Lesung eines Buches, „das ihn unwiderstehlich fortriss, auf sein ganzes Leben den grössten „Einfluss hatte, So gieng es mir einst mit Sakontala." (Brief uit Napels Maart 1787.)

2) Zie Voltaire, Essai sur les Moeurs et l'Esprit des Nations I, 77; en Herder, Schriften IX, 226.

was eene vervalsching door een Jezuïetenmissionaris uit de 17e eeuw. Fragmenten der groote heldendichten, eenige Purana's (verhalen uit den ouden tijd) en andere gedichten uit het latere Sanskrit waren de bronnen, waaruit de romantici hunne kennis der indische taal, zeden en mythologie putten.

Langzamerhand werden de groote werken der epische poëzie, de philosophische werken en de wetboeken bekend; kortom allengs kreeg men een nauwkeurig overzicht over de Sanskritletterkunde van de vijfde eeuw voor Christus, tot onze middeleeuwen.

Van die oude Indische letterkunde, welke van zoo groot gewicht gebleken is voor de juiste kennis van de Indische philosophie en godsdienst, voor de geschiedenis der Indische volken en voor de waardeering der plaats, welke aan de Indische taal in de rij der Indogermaansche talen toekomt, van de Veda's, gaf een overzicht van COLEBROOKE in the Asiatic Researches van 1805 slechts een flauw denkbeeld. En het idee dat men er door dezen van kreeg was waarlijk niet opwekkend te noemen: „What they contain would hardly reward the labour of the reader much less of the translator, (the) difficulties of the ancient dialect must long continue to prevent an examination of the whole Veda's."

Dertig jaren gingen er dan ook voorbij, eer zich de europeesche geleerden aan dit moeilijk werk waagden; doch toen werden ook alle krachten ingespannen en, dank zij den onvermoeiden arbeid van ROSEN, MAX MÜLLER, WEBER, ROTH, BENFEY, AUFRECHT en WHITNEY, zijn die rijke bronnen voor de geschiedenis van 's menschen ontwikkeling thans algemeen toegankelijk, terwijl door BÖHTLINGK, KERN, KUHN en anderen veel is bijgedragen om deze teksten beter te doen verstaan.

Door hun onderzoekingen is het thans mogelijk de Indische letterkunde in twee groote perioden te verdeelen: de Vedische tijd, wiens oudste gedenkstukken, de mantras of hymnen van den Rig-Veda, tot voor de 12 of 13e eeuw voor J. C. opklimmen [1]) tot een tijd, toen de Ariers nog de noordelijk van den Indus gelegen streken bewoonden, de herinnering nog hadden aan een winter, waarnaar zij, blijkens een gebed om lang leven, waarin een levensduur van honderd winters wordt afgesmeekt, even als de oude Germanen hunne levensjaren berekenden. Dat deze hymnen echter niet de oudste uitingen zijn van het poëtisch gestemd gemoed van een weinig ontwikkeld volk, blijkt uit de wondervolle kunstvaardigheid van den vorm en uit de goedgeordende maatschappij, welke sommige dezer liederen schilderen.

Op het punt van taal, philosophie en mythologie is er een groot onderscheid tusschen deze liederen en de letterkunde van de tweede periode: het klassiek Sanskrit, welker oudste gedichten, de epische poezie, het Mahâbhâratam en Râmâyanam, ongeveer in de 2e. of 3e. eeuw voor Christus gesteld worden, die de gedenkstukken zijn van den geest der Ariers, toen zij zich reeds over een groot deel van Voor-Indie hebben uitgebreid.

Met de epische poezie zijn de hymnen der Veda's van den grootsten invloed geweest op het onderzoek der mythen, niet alleen van de Indiers, maar ook van de andere volken van den indogermaanschen stam.

Reeds lang had de oude godenleer dichters en geleerden

1) Hoeveel vroeger is vroeger is moeielijk te zeggen, daar alle gegevens voor tijdsberekening ontbreken. Volgens HAUG Aitareya Brâhm. 47, tot 2400 v. J. C. Vgl. Muir, Original Sanskr. Texts I, 4.

aangetrokken, hadden mannen als KLOPSTOCK en HERDER, JONES en VON SCHLEGEL, CREUZER en UHLAND naar verband gezocht tusschen de verschillende mythen, zich de vraag gesteld: van waar die wereld van goden en godinnen, den mensch gelijk in levensopvatting en levenswijze; zijn zij het voortbrengsel van opzettelijke verdichting of ligt er eene historische doch opgesierde waarheid aan ten grondslag? Geen van allen kon echter eene bevredigende verklaring vinden. Het antwoord op deze vragen kon eerst door de taalwetenschap onzer dagen gegeven worden, steunende op de schatten door Indie aan het licht gebracht.

Vergunt mij dus nog met een enkel woord te wijzen op de belangrijke resultaten, door de toepassing der historische methode en door het vergelijkend taalonderzoek der laatste jaren voor de kennis der mythologie verkregen.

Door de kennis der Veda's en de vergelijking dezer mythologie met die van de epische poezie, door den invloed van de principes der taalkunde zijn niet alleen de euhemeristische stelsels te niet gedaan, welke in de 18e eeuw onder den Abbé BANIER, weder een oogenblik het hoofd opstaken — die een Atlas met den hemel op de schouders verklaarde als een koning, die astronomie bestudeerde met een globe in de hand; — ook den mystici der romantiek werd het onmogelijk hunne theorie, dat abstracties aan het zinnebeeldige ten grondslag lagen, vol te houden.

De vreemde mythologie van het latere Sanskrit had terstond, toen zij bekend werd, de aandacht der romantici getrokken. De vergelijkingen van JONES, die Janus en Ganeça, Zeus en Çiva naast elkaar stelde en uit zijne uit-

gebreide vergelijkingen de gevolgtrekking maakte dat het vermoeden wel gewettigd was, dat Aegyptische priesters de boorden van den Ganges bezocht en zoo de wijsheid van Indië naar Aegypte overgebracht hadden, waren van grooten invloed op SCHLEGELS denkbeelden, werden verder uitgewerkt door CREUZER. Deze zag in de mythologie de mysteriën der hoogste wijsheid van een monotheïstischen godsdienst, gehuld in symbolische taal en onbegrijpelijk voor het volk, samengesteld door priesters, welke kaste den diepen zin er van nog verstond. Mythen uit Klein-Azie, uit Babylon, Aegypte en Indie werden zonder verdere critiek door hem met Grieksche mythen vergeleken.

BOPP en GRIMM's werken hadden nog geen licht verspreid over den samenhang en de verhouding der talen; men kan hem dus niet hard vallen over etymologiëen [1]) als Ἥρα van ἔρος en dit van het latijnsche *herus*, of Juno van *juvare* of *jurare*, dewijl zij de Romeinsche matrones bijstond en deze haar bij den eed aanriepen. Volkomen mystisch zijn b. v. zijne verklaringen van Brahma als *das Affect des Schaffens, der Liebe und sofort der Schönheit* of van Juno als *die grosse algemeine Seele, Personification der Natur, aufgefasst in dem beständigen Wendepunkte von Chaos und Kosmos;* terwijl hij ons bij Venus weder verrast met de verklaring door BALBUS in Cicero's De Natura Deorum [2] gegeven, die den naam van *venio* afleidt, *quia ad res omnes venit.*

Weinige jaren slechts scheiden GRIMM's Mythologie van

1) Creuzer, Symbolik, p. 590 e. v.

2) De Nat. Deor. 2, 27.

Creuzers' Symbolik, doch evenzeer als er eene groote klove is tusschen Bopp en Grimm en hunne voorgangers, zoo is er op het gebied der mythenkunde eene groote tegenstelling tusschen de mystiek van Creuzer en het historisch-romantische van den laatsten.

Moet het mythische als hemelsche of als aardsche waarheid opgevat worden, aldus formuleert Grimm zelf de kwestie, en zijn oordeel is geen opzettelijk verdichte symboliek der goddelijke waarheid, maar schepping van den volksgeest, die onbewust in dichterlijke taal zijne denkbeelden over het grootsche en goede en over het booze in de wereld uitdrukte. Evenmin als zijne Deutsche Grammatik zich — de klankverschuiving uitgezonderd — buiten de grenzen der germaansche talen beweegt, evenmin heeft hij in zijne Mythologie deze grenzen overschreden; door zijn systeem echter, evenals door zijn voorbeeld van historische bewerking heeft hij den grondslag gelegd voor het juiste begrip niet alleen der germaansche mythen maar van die van den geheelen indogermaanschen taalstam. Als zoodanig zal het steeds zijne waarde behouden, al heeft ook later onderzoek geleerd dat veel, wat door hem voor verbastering der oude heidensche natuurmythologie gehouden werd zijn ontstaan aan Christelijke denkbeelden of aan vreemden invloed van jonger dagteekening te danken heeft; al zijn door hem dichterlijke uitdrukkingen als Frou Ere philosopische als Triuwe, Wunsch e. a. ten onrechte tot het mythische gebracht; al zag hij, verleid door overeenstemming van enkele godennamen in oud-duitsche tooverspreuken, in de geheele mythologie der Edda een algemeen oudgermaanschen godsdienst. Nader onderzoek toch heeft

geleerd dat de mythen der Edda zich in het Noorden meer bepaald zoo hebben ontwikkeld als zij ons bekend zijn, en dat van eenige de vorming of vervorming door de hand eens dichters uit christelijken tijd niet is te loochenen.

Door de groote menigte feiten, in zijn werk bijeengebracht, waren mannen als MÜLLENHOFF, KUHN en MANNHARDT in staat op hetgeen hij aan het licht had gebracht voort te bouwen, daarbij gebruik makende van de gewichtige ontdekkingen op het gebied der Indische letteren en der taalkunde gedaan.

De natuurvereering, welke op zoo menige plaats der Veda's duidelijk aan den dag komt, vergeleken met de sagen, welke de epische poëzie van Indie bevat, deed een diepen blik slaan in de geschiedenis en ontwikkeling der mythologie.

Door de duidelijkheid van vele namen en voorstellingen in de Vedische hymnen leerde men mythische begrippen, ook van andere volken, verstaan, merkte men op dat bepaalde uitdrukkingen of beelden, welke men ook bij andere volken van denzelfden stam aantrof, bij alle dezelfde beteekenis hadden. De kern der Vedische wereld- of natuurbeschouwing draagt alle kenmerken van de denk- en zienswijze van een volk, dat jeugdig, frisch, ten hoogste vatbaar voor indrukken, door de kracht zijner phantasie aan de grootsche verschijnselen der natuur, die eerbied of schrik inboezemden, leven gaf en vorm, afhangende van den indruk, dien het natuurverschijnsel op hen maakte. Terwijl later tijden ons deze mythen vertoonen door philosophische meditaties of door vermenging met personifacaties van abstracte begrippen en historische feiten veran-

erd en vervormd, door een zucht om in alles orde en systeem te brengen vaak tot onkenbaar wordens toe verbasterd, vinden wij ze hier soms nog op eene wijze voorgesteld, die de duidelijke blijken draagt, dat zij overblijfselen zijn van eene oudere periode van leven en denken, dan de taal en de dichtvorm, waarin zij zijn overgeleverd.

Wat door Bopp voor de indoeuropeesche taalvergelijking tot stand gebracht is, hebben Max Müller en Kuhn voor de vergelijkende mythologie verricht. Beide hebben zij het succes gehad dat den ontdekker eener nieuwe wereld ten deel valt, doch ook beide, Bopp en Müller hebben ondervonden dat de juiste bepaling en nauwkeurige beschrijving soms het werk is van hem, die den ontdekker op zijn spoor volgt. Vooral het hoofddenkbeeld omtrent de wording van Mythologie, door Max Müller op het einde zijner 9e voorlezing te Oxford en ook elders ontwikkeld, heeft bestrijding gevonden, dat *the various deities are but different names, different conceptions of that incomprehensible Being, which no thought can reach and no language can express.*

Ook Max Müller zelf erkent eenigermate dat de bewijzen voor de aanwezigheid van monothëistische begrippen in de Veda ontbreken, waar hij zegt: *That first recognition of God belonged to the past when the songs of the Veda were written. The names given to God had been changed to Gods and their real meaning had faded away from the memory of man.* Doch hiermede vervalt ook de wetenschappelijke bewijskracht van het eerst aangehaalde, dat hierdoor eigenlijk eene louter subjectieve opinie wordt. Nergens, noch in de vedische of epische poëzie der Indiers,

noch in de oudste germaansche mythen vindt men sporen van monothëisme; des te meer echter van polythëisme, van een aantal goden, die alle voorstellingen zijn van de grootsche natuurverschijnselen, die den mensch met eerbied en ontzag vervullen of die zijn gemoed tot dankbaarheid stemmen [1]).

Verschil van meening moge er op deze punten tusschen MAX MÜLLER en andere taalvorschers bestaan, algemeen wordt echter erkend dat MÜLLER door zijne voorlezingen over vergelijkende mythologie de grondslagen gelegd heeft voor eene systematische studie dezer wetenschap, gegrond op de beginselen der vergelijkende taalkunde. Hierdoor was hij in staat van verscheiden tot nog toe duistere of onjuist verklaarde mythen de ware beteekenis te ontwikkelen; was het hem mogelijk duidelijk aan te toonen dat in de oudste mythen der verschillende indogermaansche volken hetzelfde verband is als in hunne talen.

Uit hetgeen verder door MUIR, door KERN voor Indische en Germaansche, door ROSCHER voor de Grieksche, door MANHARDT e. a. voor de Germaansche mythologie aan het licht gebracht is, kan men thans besluiten: dat er enkele mythen gemeen goed van den geheelen indogermaanschen stam zijn geweest, dewijl de verhalen of godennamen bij alle volkeren van onzen stam worden terug gevonden; dat andere eerst later ontstaan zijn, daar wel de verschijnselen in dezelfde beeldspraak zijn verhaald, doch de benamingen bij de verschillende volkergroepen van elkander afwijken; en, in de

---

1) Uit den aard der zaak vormt zich in dit polythëisme, vooral bij de opkomst van secten het henothëisme, hetwelk blijkens historisch onderzoek eerst in later tijd, bij meer ontwikkelde philosophie, ontstaat.

derde plaats, dat er een aantal mythen zijn, welke door bijzondere omstandigheden en door de omgeving, waarin een volk leefde, in het leven geroepen, alleen bij dat volk ontstaan of wel uit oudere mythen naar de omgeving vervormd zijn; terwijl bovendien ook weder bij elk volk door den invloed der philosophische en ethische principes goden geschapen worden, die soms met de oude goden in verband gebracht, soms boven deze verheven worden. Wanneer dan door dichters of door den logischen zin van later tijden, die, als de oude mythe niet meer begrepen wordt, regelmatigen voortgang of ontknooping in het verhaal eischt, feiten worden ingelascht of uitgelaten naar gelang van de eischen der zeden en leerstellingen van den tijd, dan wordt de mythe soms geheel veranderd en eindelijk ontbloot van bijna alles wat haar kenmerkt, zoodat zij zelfs tot volksverhaal en kindersprookje afdaalt, of in historische legende overgaat, en in ballade en ridderroman weergevonden wordt.

Een der mythen, die zoo bij alle indogermaansche volken gevonden wordt, en wier ontstaan dus in de oudste tijden moet gezocht worden is die van den Indischen Dyaus, die in Europa als Ζεύς, Tiu, Tyr, Zio, of wel in het Indisch als Dyauspita, bij de Grieken en Romeinen als (Ζεύς πατήρ) en Jupiter voorkomt. De grondbeteekenis van glans, blijkt nog duidelijk in de oud-indische taal door de beteekenis van andere woorden van denzelfden wortel gevormd.

Als mythisch begrip is het de schitterende daghemel, terwijl Tiu bij de Germanen de naam werd van het lichtgevend verschijnsel aan den daghemel, van den zonnegod. Door Grieken en Romeinen wordt Zeus of

Jupiter vervolgens opgevat als opperste hemelheer en dus ook als beheerscher van verschijnselen aan den hemel voorkomend, van regen en donder, terwijl deze bij de Indiërs onder Indra, bij de Germanen tot Wodan's gebied behooren. Van daar dat de Griek zegt ὁ ζεύς ϑει, de Romein van Jupiter pluvius spreekt, wanneer de Indiër Indra ziet, die zijne wolkenkoeien verzamelt. Indra n.l. is aan den Indischen hemel de *apâm netâ*, de beheerscher der wateren en voert als zoodanig met zijne Maruts, geniën van onweer en wind, het gebied zoowel over de wateren der aarde als de wolken des hemels, hij is hun hoofd en verzamelt hen of verdrijft ze door zijn bliksem en donder. Door deze macht om den hemel te verhelderen of bewolkt te maken zagen de Indiërs al vroeg in hem den heer des hemels, zoodat de vroegere godheid van den helderen schitterenden daghemel geheel door hem verdrongen werd. Als regengod, die de weilanden vruchtbaar doet zijn, werd hij vervolgens — even als Poseidon, de broeder van Zeus bij de Grieken — de beschermer der paarden en dientengevolge der kshatriyas; juist door deze bescherming van den stand der krijgslieden ontstond vervolgens zijne vereering als krijgsgod, waartoe evenwel ook zijn voortdurende strijd met de monsters, die hem zijne wolkenkoeien ontroofden, aanleiding kan gegeven hebben.

Terwijl zoo de plaats van den indogermaanschen hemelgod Dyaus reeds in de Vedas grootendeels ingenomen was door Indra, die zich door vele zijner werkingen doet kennen als een godheid, die alleen onder den indischen hemel kon ontstaan, bleef Zeus of Jupiter bij Grieken en Romeinen de eerste plaats bekleeden. Bij hen daarentegen werd eene

andere godheid meer op den achtergrond geschoven, die in Indië vooral in Vedischen tijd maar ook nog in de epische gedichten in hoog aanzien stond. *Varuna*, wiens naam van het verbum *var* bedekken gevormd is, was dus hij die alles bedekt of omgeeft; etymologisch beantwoordt hieraan in het Grieksch Οὐρανός en in het Latijn Uranus. Varuna stelt bij de Indiërs het uitspansel voor; alles wat de aarde omgeeft, de aether, zoowel als de oceaan en de nacht, die in poetische taal met haren sluier de aarde bedekt. Hij is de hoogste god, want niets blijft voor zijn oog verborgen, hij ziet bij dag en bij nacht; straft en beloont; hij vervult de beide werelden (dag en nacht) en heeft aan alles zijne banen afgeperkt. In de Grieksche mythen is Οὐρανός slechts bekend als voorvader van Zeus, en terecht, voor zoover hij den nacht voorstelt, waaruit de lichtende dag voortkomt; in de taal is zijn naam tot de enkele aanduiding van den hoogen hemel geworden. Op twee plaatsen echter in de Theogonie van Hesiodus schijnt het dat de Grieken hem toen nog in zijne eigenlijke beteekenis van albedekker en als personificatie van den nacht kenden, nl. waar de dichter zegt:

ἐγείνατο
οὐρανὸν ἀστερόενθ̕, ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτοι (127)

en

ἦλθε δὲ Νύκτ̕ ἐπαγων μέγας οὐρανός (176)

Vonden wij Dyaus of Zeus bij de Germanen in Tiu, als god van de dagvorstin en van den krijg terug, van de namen van Indra noch Varuna treffen wij eenig spoor aan. Van den speciaal Indischen Indra kan men dit niet verwachten;

wel zou dit het geval kunnen zijn met Varuna, die bij twee der europeesche volken voorkomt.

Eene overeenkomstige opvatting van dezelfde verschijnselen geven hier echter de mythen van Wodan, die in menig opzicht met Varuna te vergelijken is, bij wien evenwel ook sommige eigenschappen, door de Indiers aan Indra toegekend, gevonden worden. Voor zoover men na kan gaan, is de Wodansmythe van bepaald germaanschen oorsprong; volgens Scherer is het eene Rijnfrankische mythe, die op de andere germaansche stammen is overgegaan. Door zijn naam met *wadan*, voortstormen, voortijlen in verband te brengen verklaart men hem als windgod. Hetzij hij dit oorspronkelijk was, en de eigenschappen van andere vroegere goden op hem zijn overgebracht, hetzij hem aanvankelijk ruimer gebied was toegekend, en er dus eene andere uitlegging van den naam moet gegeven worden, bij de Germanen vinden wij hem zoowel in lied als sage met attributen voorzien, die kennelijk van eene hoogere macht getuigen. Dat hij de god van het uitspansel is, dat zoowel bij dag als bij nacht de aarde omgeeft, bewijst eene uitdrukking bij Saxo, door wien hij evenals Varuna bij de Indiers wordt genoemd *grandaevus altero orbus oculo.* Dat éëne oog, de zon, door de Grieken *Διος ὀφθαλμὸς* genoemd, kenmerkt hem als de personificatie van het uitspansel bij dag, terwijl de naam Woens- of Wodanswagen, aan den Grooten Beer gegeven, benevens de groote fladderende mantel [1]), waarmee de nachtelijke reiziger in de sage optreedt, hem als heer van den nachtelijken

1) Kern, Geschiedenis van het Buddhisme 102.

hemel doen herkennen. Ook tot zijn gebied behoort de aardomvattende zee; hierom wordt de heer van het luchtruim, wien het vlugge ros gewijd is, die bovendien als heer der beweging in het luchtruim de geweldige op de wateren is, bij uitstek door de zeevarende bewoners van den Neder-Rijn vereerd; een culte nog overgebleven in de viering van St. Nicolaas, den weldoenden ruiter der winternachten, wiens krachtige stem door den schoorsteen vernomen wordt, en wien de reiziger der middeleeuwen om veilig geleide en hoede op zee smeekte. Als god van den wind door het luchtruim jagend met zijne wilde jagers en huilende honden, wordt Wodan verder, even als Hermes of Mercurius, de speelman en tevens de psychopompos, in welke beide hoedanigheden hij o. a. in de Sage van den fluitspeler van Hameln optreedt.

De beheerscher der dooden is heer in Walhall en dewijl de helden op het slagveld gevallen hier hun verblijf hebben, wordt hij de heer van den strijd en de beschermer der krijgers; eene rol die in Indie door Indra niet door Varuna vervuld wordt. Waar hij echter even als Varuna als de hoogste en oudste der goden wordt opgevat, is ook de hoogste wijsheid zijn deel, is hij de uitvinder der runen en blijkens de Merseburger tooverformules als geen andere godheid ervaren in tooverspreuken.

Vindt men zoo bij de verschillende volken van onzen stam analoge behandeling van godenmythen, ook in de voorstelling van meer algemeene begrippen heerscht dergelijke overeenstemming.

Wanneer de oude Indiers b. v. zich voorstelden dat het oneindige licht zich in tallooze *avatâra's* of verschij-

ningsvormen, als Vishnu, Narâyana (den Indischen Hercules) Dhanvantari (den god der geneesheeren) Râma, of Buddha enz. als zonnegoden van verschillende tijdstippen aan de menschen vertoonde, dan is dit geen bij uitstek Indisch denkbeeld, doch iets, dat men bij alle volken van den Indogermaanschen stam terugvindt. Bij Grieken, Romeinen en Germanen treft men wel geen met *avatára* overeenkomstig woord aan, doch bij hen dienen de graden van bloedverwantschap om de opvolging en verhouding der verschijnselen aan te duiden. Daarom zijn Apollon en Herakles zonen van Zeus, noemt de mythe Asklepios een zoon van Apollon; als verschijningsvormen van het licht zijn alle drie zonnegoden, doch Asklepios, stelt meer bepaald het weldoend, levenwekkend en gezondheid aanbrengend beginsel der zon op den voorgrond, evenals de medicus Dhanvantari een avatára van Vishnu is. Zoo wijst de stamboom van Siegfried uit het Nibelungenlied op een vader Siegmund, drakendooder even als hij, wiens daden in den Beowulf geschilderd worden, en wien eene reeks schitterende voorouders is vooraf gegaan. Wanneer b.v. in den Gudrun Hilde en Gudrun moeder en dochter genoemd worden, dan zijn beide personificaties van hetzelfde begrip op verschillend tijdstip, van de aarde, om welke achtereenvolgens de zonen van het licht met de kinderen der duisternis strijd voeren.

Juist deze strijd tusschen licht en duisternis, tusschen dag en nacht is het hoofdonderwerp der epische poezie, zoowel bij de Indiers als bij Grieken en Germanen.

Wordt het lichte, het blanke als het goede en reddende beginsel voorgesteld, alles daarentegen wat met nacht en

duisternis in verband staat, of van invloed is op het verdwijnen van het licht, wordt als slecht of kwaad gedacht. Treden krachtige verschijningen van het licht als helden op, aan de duisterlingen gaf de verbeelding den vorm van reuzen, draken of vreeswekkende monsters.

Dit denkbeeld vindt men o. a. terug in Râvana, den reuzenkoning die, volgens het Ramâyanam, aan Rama, de zon, zijne dierbare Sita ontrooft; in de germaansche mythologie worden deze machten van de duisternis of den winter nu eens voorgesteld door de reuzen, die de eeuwige vijanden der noorsche Asen zijn, dan weder door den draak op wien Siegfried den dood zijns vaders wreekt of dien hij doodt, wanneer hij de jonkvrouw, de aarde, uit zijne macht verlost; of wel door een monster als Grendel, welks hoofd door Beowulf wordt afgesneden.

In alle mythen worden zij als rijk geschilderd, want de niet weldoende, die niets van zijn overvloed afstaat, wordt schatrijk. Tegenover de weldoende lichtgoden, die mild, ja zelfs verkwistend zijn, staan de voorstellingen der duisternis als rijke gierige monsters, die door de opkomende zon moeten gedood worden, wil hij hun schat, het licht, bezitten. Vandaar dat in de Nevelingensage de draak bezitter is van een schat, waarvan Siegfried als zonnegod zich meester maakt, doch welke ook na zijn dood weder terugkeert naar de diepte der wateren van den Rijn, waar nog de volkssage hem den draak tot bewaker geeft. Bij de Indiërs vindt men dientengevolge Yama den god van de schemering en der schimmen synoniem met Kubera, den god der duistere gewesten en van den rijkdom, evenals bij Grieken en Romeinen Plutus, de god van den rijkdom, den

god van het rijk der dooden Pluto tot naamgenoot heeft.

Wil men een voorbeeld hoe eene mythe in later tijden met andere zeden en levensopvatting in de handen der dichters tot onkenbaar wordens toe verandert, men zie hoe eene zonnemythe, tot heldensage geworden, in een gedicht als het Nibelungenlied haar meest karakteristieke trekken bijna alle verloren heeft. Het mythologische, het wonderbare, dat met den logischen zin der meerdere kennis en beschaving in strijd kwam, is verdwenen; van al de oude, elders nog bewaarde, sagen omtrent Siegfrieds jeugd weet het Nibelungenlied nagenoeg niets meer.

Siegfrieds komst bij de Bourgondiërs, de diensten, die hij hun koning Gunther bewijst door diens vijanden te verdrijven en Brünhild voor hem te verwerven, zijn huwelijk met Gunthers zuster Krimhild en de uit de verhouding der beide vrouwen voortgevloeide twist en tragische dood van den held maken met de hieraan vastgeknoopte wraak van Krimhild de hoofdmomenten van het gedicht uit. Hoe de zoon van Siegmund, van zijn opvoeder, den reuzensmid Wieland of Regin, het scherpe zwaard Balmunc (de zonnestraal) krijgt en den draak doodt; hoe hij de maagd Brünhild uit diens macht verlost en haar na eene korte vereeniging weer verlaat; dit alles wordt ter wille zijner onbevlekte heldeneer verzwegen. Toch was er in de oude mythe niets onzedelijks, wanneer zij den zonnegod in den opgang van zijn leven zich eerst laat vereenigen met Brünhilde, de bloeiende aarde, die door hem uit de macht van den winterdraak verlost en uit den winterslaap gewekt is, waarin haar Wodan, de heer van den nacht en den winter, gedompeld heeft; wanneer zij hem deze doet verlaten om uit

de nederlanden zuidwaarts te trekken en, op zijn toppunt gekomen, weder te streven naar vereeniging met de keerzijde van Brünhilde, met Krimhilde, de aarde, die reeds onder den invloed van den nacht en den winter is. Zij toch is de verwante van dien koning der Nevelingen, die, nadat hij van Siegfried de schoone aarde verkregen, en hem ten val gebracht heeft, de bezitter wordt van diens schatten.

Niettegenstaande de dichters, voor wie de oude mythe verhaal geworden was, onder den invloed van beschaving en Christendom levend, dezen ouden trek hebben uitgewischt, komt toch op meer dan eene plaats huns ondanks uit dat de verbintenis van Siegfried en Brünhilde hen niet geheel onbekend was.

Terwijl de Siegfriedsage bewijst hoe dichterlijke of ethische opvatting een andere richting aan een mythisch verhaal kan geven, is de leer van den Buddha zooals door KERN's werk zoo treffend en duidelijk bewezen is, een sprekend voorbeeld hoe philosophische opvatting en uitwerking eene mythe tot een godsdienstig systeem kan vervormen.

Vindt men de mythe dus in sage en heldendicht terug, evenzeer leeft zij voort in ballade en romance, in vele liederen en sprookjes, in volksgeloof en kinderspelen. Al vatte het verstand den oorspronkelijken zin niet meer, toch heeft de phantasie zich hardnekkig vastgeklemd aan die oude voorstellingen.

Zoo eeuw aan eeuw, van mond tot mond gegaan,
Van volk tot volk, van land tot land gebracht.

(BEETS, Najaarsbl. 179.)

Vooral in Indie zijn uit mythen vele verhalen ontstaan, welke langs verschillende wegen reeds in ouden tijd naar

Europa gekomen zijn. Overal, zelfs in de nieuwere letterkunde vindt men ze terug, zij het ook in gewijzigden vorm Uit indische bron zijn b. v. de middeleeuwsche romans van *Sindbad* gesproten (Benfey Panchat. 51) evenzoo *Li Romans des Sept Sages*, de *Historia septem sapientium* in de *Gesta Rom.* en vele andere, terwijl het verhaal van den koning Robert van Sicilie in LONGFELLOW's *Tales of a Wayside Inn* evenals de sage van *Robert le diable* en de middelnederlandsche proke *„Van eenen verwaenden Coninc"* (Kausler III 204) op eene Buddhistische geschiedenis moet terug gebracht worden.

De talrijke bewerkingen van het verhaal, in Europa als *Barlaam en Josafat* bekend, o. a. in 1593 te Antwerpen gedrukt onder den titel van *Het leven en Bedrijf van Barlaam den Heremit en Josaphat koning van Indien*, zijn alle langzamerhand vervormd uit eene bron, d. i. een *jâtaka* of geschiedenis van den Bodhisatva; in *the Merchant of Venice* zijn het verhaal der drie kistjes en het uitsnijden van het pond vleesch, in *As you like it* de kostbare steen in den kop der padde als oorspronkelijk Indisch aangewezen (Rhys Davids *Jâtaka tales*). In BOCCACCIO's Decamerone, bij RABELAIS en LA FONTAINE, in Fastnachtspiele, Novellen en Boerden, bij HANS SACHS en ROSENBLÜT, zelfs bij MOLIÈRE treft men deze overoude verhalen en sprookjes weder aan, doch op den langen weg zijn zij zoo zeer vervormd dat, wanneer men de nieuwere lezing met de oudere vergelijkt, zonder die, welke er tusschen liggen, in 't oog te houden, de eene bijna niet meer in de andere te herkennen is. De eigenlijke zin werd reeds bij de eerste omwerking niet meer begrepen en hierdoor werden zij, terwijl

alleen het oorspronkelijk vernuftige der gedachte hen voor het late nageslacht bewaarde, op allerlei wijzen veranderd en van hun oorspronkelijken vorm en zin beroofd.

Wanneer men een antwoord geven wil op de vraag waardoor de beteekenis eener mythe zoo geheel verloren kan gaan, dan is dit alleen mogelijk met behulp der vergelijkende taalkunde.

Indien in het taalgebruik een woord, dat aanvankelijk eene algemeene beteekenis had, op ééne zaak vooral toegepast, of meest in één bepaalden buigingsvorm gebruikt wordt, verliest het allengs zijn oorspronkelijke beteekenis om een meer speciaal begrip aan te duiden, dan wordt de verbogen vorm als één woord beschouwd, welks verband met het grondwoord steeds losser wordt. *Bruidegom* b. v. stelt thans een spêciaal begrip voor; het oudgermaansche *gumo* (lat. *homo*) duidde echter nog *man* in het algemeen aan; in het Engelsche *fiend*, oudtijds *vijand*, kreeg de vijand *κατ' ἐξοχήν*, de duivel, de overhand en het oorspronkelijk begrip moest door het nieuwere *ennemy* uitgedrukt worden; in *bij de hand* is het begrip *hand* vrij wel op den achtergrond getreden, terwijl van de uitdrukking *te middernacht* de oude nominatief *midnacht* (het Engelsche *midnight*) geheel uit de taal verdwenen is. In de oude epische taal komt dit zeer sterk uit, want epische formules zijn meest woorden op deze wijze geïsoleerd [1]).

Wanneer de dichter van den Heliand aan God of Christus den naam van *metod* geeft, zijn raadsbesluit *metodo*

---

1) Zulk eene formule is b.v. *metodsceaft seon* (Beow.) voor *sterven*, waarvoor men in het saksisch dialect van Gelderland vindt *de waorheid zién*.

giscapu (de raadslagen der goden) noemt, dan zijn deze woorden voor hem geijkte formules [1]) om een hooger wezen aan te duiden en ziet hij niet meer in *metod* de snelle meter onzer dagen om met Huyghens te spreken, evenmin als hij een oogenblik aarzelt den Hemelvader *hêr fan hebanes wange*, heer der hemelvelden, te noemen, een titel eigenlijk aan Wodan behoorend.

Hetzelfde vindt men in de mythologie: een woord als *deva* in het Sanskrit met *div* schitteren samenhangend, was eerst een algemeen begrip: het schitterende, doch werd allengs meer bepaald voor de schitterende lichtgoden gebruikt, zoodat het eindelijk hun *naam* werd, terwijl in het Grieksche *θεος* en het Latijnsche *deus* de oorspronkelijke beteekenis geheel verloren ging om in het Fransche *dieu* zich ten laatste tot één begrip te beperken. Is in het Vedische woord voor den lichtenden daghemel, in *Dyaus*, de eigenlijke beteekenis nog levend; in het Germaansche *Tiu*, ohd. *Zio* is de naam tot den zonnegod beperkt, terwijl de grondbeteekenis verloren is, evenals in het Latijnsche *Jupiter*.

Wanneer zoo de naam losgemaakt is van het natuurverschijnsel, dan maakt de godsdienst er een persoonlijken god van, geven sage en sprookje hem ons te aanschouwen als heldenfiguur en als mensch, die op de aarde, in de

1) Vele der namen van de oude mythologie zijn zoo aan de menschenwereld ontleend; wordt de godheid in het Wesobrunner Gebet *manno miltisto* genoemd, in den Hêliand heet hij *erlo drohtin*, *mandrohtin* of *sigidrohtin* (vgl. in den Beowulf *mandryhten*); alle oudgermaansche helden- en koningstitels, welke als praedicaten der goden gebruikt werden; zoo worden ook de apostelen met *thegnos*, *erlos*, *drohtines thegan* enz. betiteld.

groote menschenwereld het tooneel zijner daden vindt [1]).

Zoo steunt de wereld onzer phantasie, de romantiek van het heden voor een groot deel op de natuurpoëzie van het verleden. Ook in de wereld des geestes — vergunt mij het beeld — gaat geen atoom verloren.

Veel, zeer veel heeft het hedendaagsch taalonderzoek op deze wijze voor de geschiedenis van 's menschen taal en gedachte aan het licht gebracht — vele vragen moeten wij echter nog met een *ignoramus* beantwoorden. Maar is dit niet op elk gebied het geval? En wanneer wij hiertegenover dan den blik vestigen op de resultaten in korten tijd door haar verkregen, op de groote verbeteringen in deze jonge wetenschap aangebracht, op den heilzamen invloed door hare methode en wijze van onderzoek ook op ander gebied geoefend, dan mogen wij gegronde hoop koesteren op eene schitterende toekomst.

Zal die toekomst aan de verwachting beantwoorden dan moeten wij toonen dat wij voor goed gebroken hebben met die oude richting, welke eerst het stelsel uitdacht en daarnaar de, dikwijls bij toeval waargenomen, feiten plooide. De taalonderzoeker van het heden moet er van doordrongen zijn, dat alleen nauwkeurige waarneming bij uitgebreide feitenkennis in staat is om de geheimen welke de natuur en de oudheid nog voor ons verborgen houden aan het licht te brengen; nimmer moet hij bij de waardeering van het onderzoek van anderen of bij het toetsen van eigen resultaten die voorzichtigheid uit het oog verliezen welke de Griek-

1) Vgl. b.v. de mythe, zoo als deze blijkt uit den hymnus aan Pûshan, (Rv. 1, 42) met het sprookje van Roodkapje, de avond- of winterzon. Zie Perk, Gids 1882 No. 8.

sche wijsgeer-dichter ons zoo vermanend toeroept in zijn

σώφρονος δ᾽ἀπιστίας
οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς (Eurip: Helena 1617).

(Niets kan den menschen nutter zijn
Dan vroede ongeloovigheid.)

Vereenigde krachtsinspanning van velen brengt zoo nader tot het doel; verstandige verdeeling van arbeid, welke het geheel niet uit het oog verliest, versterkt de kracht. Samen brengen zij ons nader aan dat onbereikbaar schijnende doel van aller streven en werken: van de kennis der waarheid.

Bij het aanvaarden van mijn ambt is het mij een aangename plicht U MIJNE HEEREN CURATOREN, DEZER UNIVERSITEIT, mijn dank te brengen voor het vertrouwen en de welwillendheid mij in mijn laatste betrekking en ook thans weder door de aanbeveling voor dit gewichtig ambt betoond. Wees er van verzekerd dat ik ze in hooge mate waardeer en dat het mijn streven zal zijn door toewijding aan de gewichtige taak welke ik thans aanvaard uwe verwachtingen niet te beschamen.

Verzekerd van uw verderen steun hoop ik zoo werkzaam te zijn in het belang van de wetenschap en daardoor van Utrecht's Hoogeschool.

HOOGGELEERDE HEEREN, PROFESSOREN DEZER UNIVERSITEIT;
ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN IN DE FACULTEIT DER LETTEREN.

Hoogst aangenaam is het mij niet geheel als vreemdeling in uw midden te komen, welwillendheid en vriend-

schap, ik weet het, ik behoef ze niet te vragen, waar ik ze reeds in zoo ruime mate mocht ondervinden. Gedachtig echter aan de spreuk „noblesse oblige," roep ik, nu ik de eer geniet een der uwen genoemd te worden, van die achtbare rij, waarin zich mannen bevinden, wier namen geheel Europa door zulk een goeden klank hebben, uwen steun, uwe voorlichting in, verzekerd dat ik op uwe hulp, die ik zoozeer behoef door raad en daad, zal mogen rekenen.

U, Hooggeleerde Brill, die zooveel van hetgeen ik in het eerste deel mijner rede trachtte te schetsen mede doorleefd hebt, die Grimm in zijne kracht gekend hebt en den krachtigen stoot, van zijne ontdekkingen uitgegaan, hier te lande met woord en daad bevorderd hebt, U heeft eene onverbiddelijke wet thans van de werkzaamheden der universiteit, niet echter van hare leden noch van de wetenschap gescheiden. Mannen met een hart, dat niet oud is, en een geest nog zoo levendig en werkzaam is de rust van den arbeid geene ledigheid. Moogt gij nog lang ons in dit opzicht tot voorbeeld wezen.

Mijne Heeren Studenten dezer Hoogeschool.

Niet velen uwer — ik weet het, zelfs uit de faculteit der letteren slechts een klein deel — zal ik mijne leerlingen kunnen noemen. Toch houd ik mij verzekerd van uw aller belangstelling. Elke ernstige studie — gij zijt er evenzeer van overtuigd als ik — draagt bij tot de vorming van den mensch en hoe meer toewijding en zelfverloochening zij vereischt, des te sterker is hare werking. En inderdaad M. H. Studenten in de Faculteit der Letteren, de taalwetenschap onzer dagen eischt volhar-

ding en volkomen toewijding. Wie haar wil beoefenen mag zich niet als in vroeger dagen met de oppervlakkige kennis der geschriften en der grammatica tevreden stellen. Behalve de philologische kennis, welke de basis moet wezen, is ook de studie der klankleer, der etymologie en morphologie van de taal onontbeerlijk, wil men in staat zijn zelf een steen aan te brengen, mede te werken om juiste begrippen te krijgen van de ontwikkeling van 's menschen taal en gedachte.

Hier tegenover staat dat de wetenschap dengene die haar met belangeloosheid zoekt, niet teleurstelt, maar hem een heerlijk loon schenkt, want zij verrijkt en veredelt zijn geest, zij breidt zijn gezichtskring uit en stelt hem in staat om mede te werken tot uitbreiding der menschelijke kennis en beschaving. Vele jaren voor onze jaartelling riep een Indisch dichter het reeds zijn tijdgenooten toe:

's Menschen grootste sier is kennis
Ze is een welbewaarde schat
Wetenschap schenkt roem, genoegen
Ze is der wijzen hoogste eer. [1])

Verwacht van mij niet de veelomvattende geleerdheid van den man die reeds eene hooge plaats in de wetenschap inneemt: wat gij bij mij zult vinden is liefde tot de wetenschap, belangstelling in uwe studien, behartiging van uwe belangen. Van mijn kant vraag ik van U: toewijding aan de wetenschap, welwillende tegemoetkoming, moge het zijn, Uwe vriendschap.

IK HEB GEZEGD.

1) Bhartrihari II, 17.

Wag. Boek- en Muziekdr.

